

Andrzej M. de Tchorzewski

WSTĘP
DO
TEORII
WYCHOWANIA



Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie

WSTĘP
DO
TEORII
WYCHOWANIA

Andrzej M. de Tchorzewski

WSTĘP
DO
TEORII
WYCHOWANIA

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

Kraków 2018

© Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, 2016

Publikacja dofinansowana ze środków przeznaczonych na działalność statutową
Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie

Recenzent

ks. prof. dr hab. Janusz Mastalski

Redakcja

Anna Piecuch

Korekta

Zofia Smęda

Projekt okładki i stron tytułowych

Joanna Panasiewicz



ISBN 978-83-7614-371-2

Wydanie drugie poszerzone

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM

tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

AV 2010 / 364 / 11

Wychować to tyle, co właściwie wprowadzić drugiego człowieka w jego wolność.

Dzięki temu uczy się on jej wewnętrznych praw, uczy się ludzkiego bytu.

(Benedykt XVI, *Elementarz Józefa Ratzingera dla pobożnych,
zbuntowanych i szukających prawdy*)

Spis treści

Przedmowa do wydania drugiego 9

Wprowadzenie 11

I. Teoria wychowania a nauki pedagogiczne

1. Pedagogika jako nauka humanistyczna i społeczna 17

2. Struktura nauk pedagogicznych 19

3. Kręgi poznawcze nauk pedagogicznych 30

4. Różnorodne obszary badawcze pedagogiki i jej zadania badawcze 32

5. Geneza – rozwój – struktura teorii wychowania 34

II. Przedmiot teorii wychowania

1. Problem definiowania pojęcia *wychowanie* 53

2. Bliskoźnacznosc pojęć *wychowanie – socjalizacja – edukacja* 69

3. Inter- i multidyscyplinarny charakter teorii wychowania 72

4. Teorie wychowania o różnym zasięgu 77

5. Funkcje teorii wychowania 82

III. Teleologia wychowania

1. Podstawy naukowe teleologii wychowania 87

2. Ideał wychowania 102

3. Taksonomia i operacjonalizacja celów wychowania 110

4. Treści i zadania wychowania 119

IV. Technologia wychowania

1. Podstawy naukowe technologii wychowania 123

2. Proces wychowania i jego właściwości 126

3. Zasady wychowania 131

4. Formy wychowania 138

5. Metody i środki wychowania 141

V. Stratyfikacja dziedzin wychowania

1. Stratyfikacja jako sposób wyodrębniania dziedzin wychowania 154
2. Dziedziny wychowania według kryterium aksjologicznego 155
3. Dziedziny wychowania według kryterium wspólnotowości 162
4. Dziedziny wychowania według kryterium zintegrowanej
aktywności człowieka 169
5. Wychowanie w zmieniającej się rzeczywistości społecznej 178

VI. Proces samowychowania

1. Samowychowanie podstawą formacji osobowościowej 185
2. Struktura procesu samowychowania 199
3. Prawidłowości procesu samowychowania 205
4. Aktywność samowychowawcza 207
5. Samowychowanie w systemie wychowania ignacjańskiego 215
6. Samowychowanie a podmiotowość wychowanka 219

VII. Nieprawidłowości procesu wychowania

1. Błędy wychowawcze 225
2. Pseudowychowanie 229
3. Dewiacje wychowawcze 233
4. Dysfunkcjonalność i patologia wychowawcza 235

VIII. Aksjonormatywne właściwości procesu wychowania

1. Wolność jako wartość i problem wychowawczy 245
2. Wolności a prawa wychowanka – ich geneza i generacje 254
3. Imperatyw pedagogiczny jako norma postępowania wychowawczego . . 267

Podsumowanie i zakończenie 279

Bibliografia 283

Spis tabel i rycin. 291

Aneks: Zagadnienia do dyskusji i pytania problemowe 295

Przedmowa do wydania drugiego

O wznowieniu wydania *Wstępu do teorii wychowania* (Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, ss. 239) zadecydowało zainteresowanie tą książką wielu jej użytkowników, wśród których dominowali studenci pedagogiki, którzy – jak się okazało – korzystali z niej na zajęciach z przedmiotu *teoretyczne podstawy wychowania*.

Przedmiot ten realizowany jest obligatoryjnie na II roku studiów licencjackich na wszystkich specjalnościach tego kierunku. I chociaż książka była adresowana przede wszystkim do młodzieży studiującej w Akademii Ignatianum w Krakowie, to jej czytelnikami stali się także studenci innych ośrodków akademickich oraz ich wykładowcy. Nieduży nakład rozszedł się wśród nich bardzo szybko, gdyż uznano, że książka jest przydatna w przyswajaniu i porządkowaniu wiedzy z zakresu wspomnianej subdyscypliny nauk pedagogicznych.

Wydawnictwo zasugerowało, aby książkę ponownie wydać. Po przeanalizowaniu struktury i treści tego podręcznika doszedłem do wniosku, że zakres rozdziału VI: *Proces samowychowania* należy poszerzyć o wcześniej pominięte zagadnienia, nie zmieniając tytułu i wewnętrznego układu. Ponadto zrodziła się myśl, aby wprowadzić do książki dodatkowy rozdział VIII: *Aksjonormatywne właściwości wychowania*, w którym zostałyby podjęte kwestie pominięte lub tylko zasygnalizowane w pierwszym wydaniu książki. To spowodowało, że także część zatytułowana: *Zagadnienia do dyskusji i pytania problemowe* została odpowiednio uzupełniona. Poszerzono również *Bibliografię* o literaturę, do studiowania której zachęcam wszystkich interesujących się szeroko rozumianą problematyką wychowania.

Autor

Kraków, marzec 2018 roku

Wprowadzenie

Wstęp do teorii wychowania nie jest poradnikiem pedagogicznym dla rodziców i wychowawców. Książka ta nie zawiera praktycznych wskazań ani szczegółowych instrukcji czy zaleceń metodycznych opisujących sprawną i skuteczną pracę wychowawczą. Nie jest ona też autorską propozycją teorii wychowania w rozumieniu narzędzia poznawania obranego fragmentu rzeczywistości społecznej. Ma jedynie charakter pomocniczy w poznawaniu jednej z podstawowych subdyscyplin nauk pedagogicznych, jaką jest *teoria wychowania*, którą poznają studenci wszystkich specjalności studiujący na kierunku *pedagogika*. Przedmiot nawiązujący do *teorii wychowania* w planach studiów licencjackich nosi nazwę *teoretyczne podstawy wychowania*. Oznacza to, że zadaniem realizujących ten przedmiot jest wprowadzenie studentów w zagadnienia mieszczące się w obszarze wspomnianej subdyscypliny, do których należą kwestie rozumienia tego, czym jest wychowanie, jakie ono jest i jakie może/powinno być. Chodzi o to, aby student opanował podstawową wiedzę o wychowaniu jako o ważnym obszarze rzeczywistości społecznej, w której każdy człowiek uczestniczy od momentu swoich narodzin, aż do osiągnięcia wieku senioralnego. Chodzi również o to, aby każdy studiujący pedagogikę poznał i posługiwał się językiem, za pomocą którego można wychowanie opisać, wyjaśniać, a tym samym dotrzeć do jego znaczenia w życiu każdego człowieka i wspólnoty, do której on przynależy. Treści zaprezentowane w tej pracy są próbą ukazania teorii wychowania jako obszaru wiedzy, która ukształtowała się na gruncie współczesnych ustaleń pedagogiki. Nie jest to autonomiczna subdyscyplina tych nauk w dosłownym znaczeniu tego słowa. Trudno zatem się nie zgodzić z wieloma pedagogami, że teoria wychowania, jako subdyscyplina nauk pedagogicznych, znajduje się stale *in statu nascendi*.

Podobnie jak wszystkie nauki pedagogiczne, teoria wychowania nie ogranicza się jedynie do pasywnego poznawania przedmiotu swojej refleksji i badań, jakim jest wychowanie, bez względu na to, jaką nadamy treść i zakres tej nazwie. Jej zadaniem jest ułatwianie osobom uczestni-

czącym profesjonalnie bądź nieprofesjonalnie w wychowaniu bardziej przemyślanych wyborów w ich praktycznych działaniach pedagogicznych. Taka próba budowania wiedzy o wychowaniu powinna znajdować swoje odzwierciedlenie w sztuce, jaką jest wychowanie, socjalizacja i edukacja.

Wstęp do teorii wychowania nie jest pierwszą ani jedyną książką podejmującą próbę omówienia zagadnień mieszczących się w zakresie tej subdyscypliny. W minionych latach na rynku księgarskim ukazało się szereg prac zwartych, które ukazują różne podejścia autorskie do teorii wychowania. Warto dla przykładu wymienić kilka spośród wielu, które mogą służyć studentom w przyswajaniu wiedzy o wychowaniu w trakcie realizacji zajęć dydaktycznych w ramach przedmiotu *teoretyczne podstawy wychowania*. Studenci pedagogiki mają zatem do dyspozycji wiele opracowań, z których mogą korzystać w całości lub we fragmentach. Ważne jest, aby studiowanie literatury z zakresu teorii wychowania przyczyniło się do namysłu i refleksji nad fenomenem tego obszaru rzeczywistości społecznej, jakim jest wychowanie. Zachęcam więc młodzież do korzystania z następujących prac zwartych: T. Borowska, *Węzłowe problemy teorii wychowania*, Opole 1991, J. Górniewicz, *Teoria wychowania. Wybrane problemy*, Olsztyn 1996, K. Konarzewski, *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, Warszawa 1982, ks. J. Mastalski, *Zarys teorii wychowania*, Kraków 2002, H. Muszyński, *Zarys teorii wychowania*, Warszawa 1977, M. Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa 2008, M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2003, A. Paszkiewicz, *Technologia wychowania*, Białystok 1998, P. Petrykowski, *Wprowadzenie do podstaw teorii wychowania*, Toruń 1997, B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2001, P. Tyrała, *Teoria wychowania. Bliżej uniwersalnych wartości i realnego życia*, Toruń 2001, a także *Wybrane zagadnienia z teorii wychowania*, pod red. J. Górniewicza i P. Petrykowskiego, Toruń 1991, *Tożsamość teorii wychowania*, pod red. J. Papieża, Kraków 2011, *Wychowanie w kontekście teoretycznym*, pod red. A.M. de Tchorzewskiego, Bydgoszcz 1993, *Współczesne konteksty wychowania. W kręgu pytań i dyskusji*, pod red. A.M. de Tchorzewskiego, Bydgoszcz 2002. Krytyczna analiza wybranych tekstów lub ich fragmentów może stanowić materiał do dyskusji w ramach zajęć dydaktycznych oraz być źródłem przygotowywania esejów z zakresu tej subdyscypliny.

Ponadto w skład literatury pedagogicznej wchodzi wiele innych prac zwartych oraz artykułów i studiów rozproszonych w czasopiśmiennic-